

Inventarisatie in Nederland van de Huiszwaluw *Delichon urbica* in 1994

Dick A. Jonkers & Herman N. Leys

Inleiding

Evenals in de jaren 1989-1993 is ook in 1994 een telling uitgevoerd van het aantal broedparen van de Huiszwaluw in Nederland. Verspreid over het hele land zijn minstens 1250 kwartblokken geheel of gedeeltelijk onderzocht. Hierbij moet worden opgemerkt, dat in een aantal delen van Nederland wel is geïnventariseerd, maar dat de resultaten daarvan nog steeds niet zijn ontvangen. Met name geldt dit voor een deel van Zeeuwsch-Vlaanderen en voor her en der verspreid liggende gebieden door het gehele land (figuur 1).

In 1994 is veel aandacht besteed aan zogenoemd monitoronderzoek, wat inhoudt, dat vooral kwartblokken zijn onderzocht die ook al in voorgaande jaren zijn geïnventariseerd. Helaas neemt dit aantal kwartblokken, waarin van jaar tot jaar tellingen worden uitgevoerd, af. Verder blijkt het tot nu toe vrijwel onmogelijk een aantal 'witte' gebieden jaarlijks geïnventariseerd te krijgen (zie figuur 1). Wij doen hierbij een beroep op vogelend Nederland om te helpen deze lacunes weg te werken. Ook is het teurstellend te moeten ervaren, dat een aantal tellers geen kans ziet om hun gegevens binnen de toch ruime inzendingstermijn door te geven. Keer op keer moeten daardoor in volgende publikaties correcties in de berekeningen worden aangebracht, waardoor verwarring en fouten bij overname van gegevens in de hand worden gewerkt.

Schommelingen en landelijke aantallen

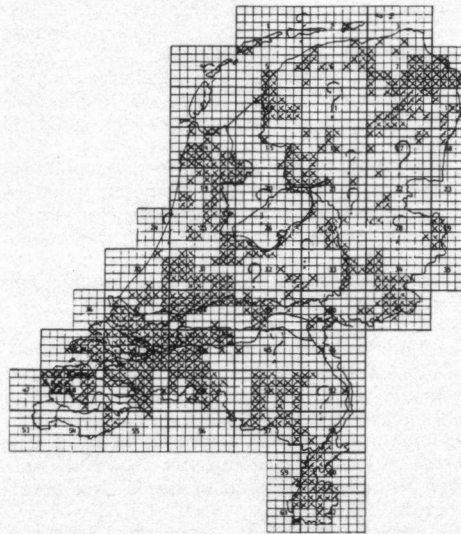
Vergeleken met 1993 vond een gemiddelde toename van 3%-12% plaats in respectievelijk het IJsseldal, Twente, de Achterhoek en bij de randmeeroevers van de Veluwe (figuur 2). Een duidelijke achteruitgang van 6%-20% is in de rest van Nederland geconstateerd. Over het hele land be-

formatie die na publikatie van de jaarlijkse tellingen is binnengekomen, moeten wij rekenen op minimaal 113.000 broedparen in 1989, 126.000 in 1990, 117.000 in 1991, 120.000 in 1992 en 123.000 paren in 1993. Voor 1994 komen wij uit op 112.000 broedparen. De maximumaantallen liggen waarschijnlijk in de orde van 10%-15% hoger. Er moet nota van worden genomen, dat deze aantallen betrekking hebben op schattingen en berekeningen, gebaseerd op tellingen in monitorgebieden c.q. kwartblokken. Deze zijn aangevuld met incidentele tellingen in kwartblokken, die slechts in één jaar of hoogstens in enkele jaren geheel of gedeeltelijk zijn onderzocht.

Helaas moeten wij constateren, dat de meeste tellers op hun formulieren nalaten te vermelden of een kwartblok volledig of voor een deel is onderzocht. Beter en betrouwbaare aantallen kunnen alleen worden verkregen als kwartblokken zoveel mogelijk volledig worden geïnventariseerd. Wij hopen ook dat in de toekomst niet alleen kwartblokken worden doorgegeven waarvan zeker is dat er Huiszwaluwen broeden, maar dat tevens kwartblokken worden vermeld waarin de soort zeker niet voorkomt.

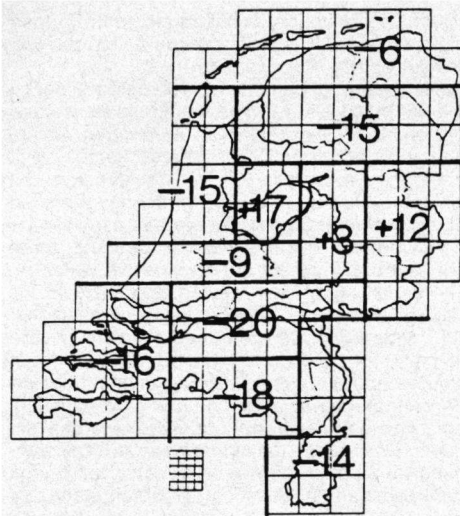
Monitoronderzoek

Het doel van dit deel van het onderzoek is om jaarlijks van zoveel mogelijk de zelfde gebieden het aantal bewoonde nesten vast te stellen. Het belang daarvan kan niet vaak genoeg worden benadrukt. Door deze tellingen jaren achtereenvolgend te continueren, is het mogelijk om met een grote mate van nauwkeurigheid de voor- of achteruitgang van de Huiszwaluw vast te stellen. Gelukkig beschikken wij, dank zij de vooruitziende blikken van enthousiaste huiszwaluw-tellers al over een relatief groot aantal tijdreeksen uit de periode 1989-1994 en enkele reeksen van tien of meer jaren. Zeeuwsch-Vlaanderen, de omgeving van Amsterdam, Eindhoven en gebieden elders in Noord-Brabant zijn hier voorbeelden van. De voorlopige resultaten van de toe- of afname in

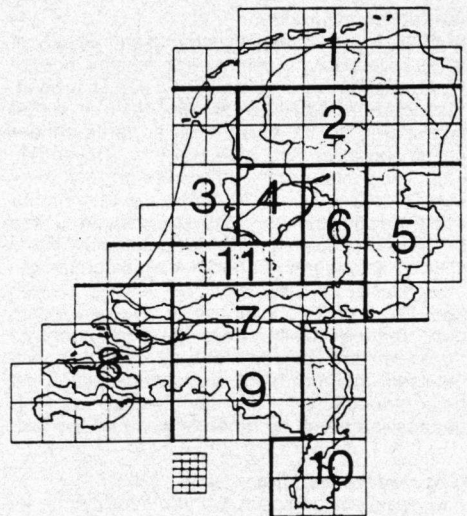

Figuur 1. Ligging van de atlasblokken waarin een of meer kwartblokken zijn onderzocht en broedparen van de Huiszwaluw zijn aangetroffen. One or more quarters in 5km grids in which in 1994 House Martins were breeding.

droeg die achteruitgang ongeveer 11%. In de onderzochte kwartblokken zijn in 1994 28.750 nesten gelokaliseerd; dat zijn er gemiddeld 23 nesten per onderzocht kwartblok. Van 1990 tot en met 1993 varieerde dit aantal tussen 22,5 en 24,7 nesten per kwartblok, tegen 19,6 nesten per kwartblok in 1989. Na een herberekening van de totale Nederlandse populatie, gebaseerd op in-

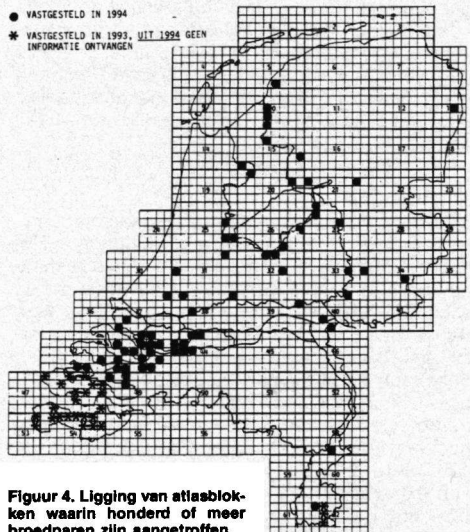

Figuur 2. Trends in de regio vergeleken met die van 1993.
Population trends by region in 1994 compared with 1993.

Figuur 3. Begrenzing van de regio's.
Delimitation of the regions.

de monitorgebieden blijkt uit tabel 1. De monitorgebieden staan aangegeven in figuur 3. De aanvankelijk voor Noord-Nederland berekende toename, vermeld in de publicatie over de huiszwaluwpopulatie in 1993 (Het Vogeljaar 42 (4): 159-161) blijkt na een herberekening, noodzakelijk geworden door nagekomen gegevens in 1994, te zijn omgeslagen in een afname. In Flevoland en omgeving was de toename hierdoor zelfs aanmerkelijk hoger dan werd aangenomen. Alle correcties per regio zijn in tabel 1 verwerkt. Hiermee komen eerder gepubliceerde indexen te vervallen. Met klem doen wij hierbij een beroep op de tellers hun gegevens direct na het broedseizoen op te sturen. De jaarlijkse fluctuaties spreken voor zich, maar zijn helaas moeilijk te interpreteren. Voorlopig kunnen wij vaststellen, dat ondanks enkele plaatselijke oplettingen, zoals langs de randmeren van de Veluwe, de gemiddelde landelijke trend ten opzichte van 1989-1993 een afname weergeeft van 14%.

Figuur 4. Ligging van atlasblokken waarin honderd of meer broedparen zijn aangetroffen.
5km grids with 100 or more breeding pairs.

HUISZWALUW INDEXEN IN DE PERIODE 1989 - 1994 (1990 is 100)							
Gebied	1989	1990	1991	1992	1993	1994	toe/afname
1	78	100	83	96	91	85	---
2	91	100	103	109	105	90	---
3	88	100	95	114	103	88	---
4	119	100	72	73	105	122	+++
5	102	100	84	86	86	89	+++
6	91	100	108	108	76	88	+++
7	89	100	94	100	106	86	---
8	78	100	84	87	92	76	---
9	91	100	81	78	70	52	---
10	114	100	105	114	77	63	---
11	99	100	101	114	113	104	---
Totaal	88	100	89	94	94	85	---
brparen	17560	19955	17760	18758	18826	16874	---

Tabel 1. Jaarlijkse fluctuaties in de regio.
Yearly fluctuations by region.

Aantal (kwartblokken)

In 1994 is het aantal kwartblokken met 75 of meer broedparen (nesten) aanmerkelijk afgenomen. In 1993 waren dit er (inclusief Zeeuwsch-Vlaanderen) nog 94 en zonder deze streek 84 broedparen. In 1994 waren dat er dertig minder en er bleven er nog maar 64 over. Bovendien nam het aantal paren per kwartblok met 75 of meer broedparen in 1994 aanzienlijk af. In figuur 4 zijn de atlasblokken (5x5 km) met meer dan honderd broedparen in 1994 ingetekend. Vrijwel zonder uitzondering liggen die bij waterrijke gebieden langs het IJsselmeer, de IJssel en de Rijn (Lek) en op de Zuidhollandse en Zeeuwse 'eilanden'. Kennelijk bieden deze gebieden nog optimale omstandigheden voor voedsel en nestplaatsen. Toch wordt ook hier geconstateerd, dat de broedpopulatie in 1994 ten opzichte van voorgaande jaren een afnemende trend vertoont.

Gegevensverwerking

Alle gegevens, inclusief die van voorgaande jaren, die voor 1 februari 1995 zijn ontvangen, zijn in deze publikatie verwerkt. Gegevens in voorgaande publikaties over de huiszwaluwpopulatie kunnen dus afwijken. Bij overname van gegevens is het daarom raadzaam de meest recente gegevens te raadplegen. Het bespaart ons een hoop moeite als de onderzoekgegevens jaarlijks bijvoorkeur in oktober, maar uiterlijk vóór 1 december zijn ingestuurd.

Kunstnesten

Jaarlijks worden er op nogal wat plaatsen kunstnesten voor de Huiszwaluw opgehangen. Het succes daarvan is wisselend. De beste resultaten lijken te worden bereikt op plaatsen waar de soort aanwezig is of dat recent was. Toch worden, al dan niet soms jaren later, ook lokaties bezet die als een nieuwe vestiging kunnen worden beschouwd. Zowel in eigen beheer als fabrieksmatig vervaardigde kunstnesten worden daarbij geaccepteerd. Als voorbeeld van een geslaagd project kan Weerselo (O.) dienen. In 1991 werd daar begonnen met het verschaffen van extra kunstmatige nestgelegenheid, met in 1993 253 nesten op geschikte plaatsen en een bezetting van 41,9% (mededeling W. Wijering, Vereniging tot Bescherming van Weidevogels en jong Wild). Een minder succesvol, maar desondanks toch nuttig resultaat werd bereikt door de afdeling Amersfoort van de Vogelwacht Utrecht. In een aantal dorpen in de omgeving zijn in 1993 kunstnesten aangebracht op ogenschijnlijk geschikte lokaties. Van de 199 kunstnesten waren er in 1994 negen bezet (mededeling R.E. van der Vliet). Een heel aparte aanbieding van kunstnesten is in Den Helder gerealiseerd. Daar zijn door de Vogelwerkgroep Den Helder aan oude bunkers na het aanbrengen van een houten constructie bij Fort Erfprins in 1994 twintig kunstnesten opgehangen.

Het is zinvol om door te gaan met het ophangen van kunstnesten om de stand te verhogen. De beste plekken daarvoor lijken te liggen in een omgeving waar water voorhanden is, al is dit geen wet van Meden en Perzen. Zo broeden

midden op de Veluwe in het dorpje Kootwijk, toch niet bepaald een schoolvoorbeeld van een waterrijk gebied, Huiszwaluwen.

Kunstnesten hebben diverse voordelen, maar zij moeten altijd als een extra hulpmiddel worden gezien. Het uitwisselen van ervaringen om tot een zo goed mogelijk resultaat te komen, blijft belangrijk. Voordelen van kunstnesten zijn, dat zij bij terugkomst uit de overwinteringsgebieden al voor bewoning geschikt zijn. Na aanvullende nestbouw kan er meteen worden gebroed, zodat het broedseizoen als het ware wordt verlengd. Het verlorengaan van nesten, bijvoorbeeld als gevolg van droogte, behoort ook tot het verleden. Het onderhoudswerkzaamheden kunnen de kunstnesten worden verwijderd en later weer worden opgehangen. Zo nodig kunnen zij worden schoongemaakt. Met de nodige voorzichtigheid kan ook aan (ring-)onderzoek worden gedacht, waarvan de gegevens weer voor bescherming kunnen worden gebruikt. Het valt buiten het kader van dit artikel om uitgebreid aandacht aan resultaten met het gebruik van kunstnesten te schenken.

Het is de bedoeling om in de toekomst in aparte artikelen dit aspect te behandelen. Eén van die artikelen is een weergave van het door Vogelbescherming en vogelwerkgroepen c.q. particulieren in 1992 begonnen onderzoek met het verschaffen van kunstnesten in geselecteerde gebieden.

Hulp aan Jonge Huiszwaluwen

Hoewel niet helemaal binnen het onderzoek passend, wordt er hier ook wel aandacht aan hulp voor jonge Huiszwaluwen geschonken om een soort handreiking te leveren bij gevallen waarmee tellers kunnen worden geconfronteerd. Het komt nogal eens voor dat bijvoorbeeld in droge perioden nesten van de aanhechtingsplaats loslaten of jongen anderszins op de grond terecht komen. De zwaluwteller wordt in zo'n geval als de deskundige gezien en zijn hulp wordt ingeroepen. Het overbrengen van de jonge vogels naar een vogelasiel moet achterwege worden gelaten. Het is aan te raden om met eenvoudige hulpmiddelen bij de vroegere nestplaats een noodvoorziening te maken. In de meeste gevallen worden de vreemd lijkende bouwsels, als zij maar enigszins aan een nest doen denken, door de voerende ouders geaccepteerd. Hier volgen enige voorbeelden van door creatieve vogelliefhebbers geconstrueerde voorzieningen. Een plastic bloempot met nestingang die aan de dakgoot was gespijkerd, had als resultaat dat de jongen uiteindelijk toch konden uitvliegen. Dit was ook het geval met jongen, overgebracht naar een stenen bloempot die aan de muur was gemetseld; een mandje aan de dakgoot had eveneens succes. Ook een paalnest van vier meter hoog met daarop een met plastic gaas overdekt mandje leverde geen problemen op. Een wat meer voor de hand liggende oplossing was het overbrengen van de jongen in een op dat moment niet gebruikt nest. In dat soort gevallen kan het aanbrengen van een kunstnest ook een goede oplossing zijn.

Samenvatting

Bij de jaarlijkse telling van het aantal broedparen van de Huiszwaluw in 1994 in 1250 kwartblokken zijn 27.500 nesten vastgesteld, met een gemiddelde van 23 nesten per onderzocht kwartblok. Op grond van deze gegevens wordt verondersteld, dat het minimumaantal broedparen in 1994 op 112.000 broedparen kan worden gesteld.

Ten opzichte van het peiljaar 1990 is dat een afname van 17%. Kunstnesten worden met wisselend succes bezet; de beste resultaten lijken te worden geboekt in gebieden waar al Huiszwaluwen broeden. Het onderbrengen van jonge uit het nest gevallen Huiszwaluwen in noodvoorzieningen dicht bij de broedplaats, levert goede resultaten op.

■ D.A. Jonkers & H.N. Leys, per adres Sovon, Rijksweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen.

Summary

In 1994 at least 1250 quarters of 5 km grids were investigated on the presence of nests of the House Martin (*Delichon urbica*). A minimum of 112.000 nests has been calculated. The decrease is 11% when compared with the results of the census of 1993 and in comparison with the index year 1990 a decrease of 17% has been calculated. The offer of artificial fabricated nests seemed to have the best results in the environment of present breeding places. Placing of young which were fallen out of their nests in temporary nests near the former nest were successful.